

Прикази књига Book reviews

Милосав Ж. Чаркић: Римаријум српске њоезије.
Међународно удружење „Стил“, Београд – Институт за
српски језик сану, Београд, 2007, стр. 484. –
ISBN 978-86-906037-1-8

Књига *Римаријум српске њоезије*, аутора проф. др Милосава Ж. Чаркића, садржи 484 стране текста, распоређених према следећим поглављима: Садржај (5. стр.), Уводне напомене (7–73. стр.), Речник (75–472. стр.), Скраћенице и извори (473–474. стр.), Извори (475–481. стр.), О аутору (482–483. стр.).

Римаријум српске њоезије, тј. специфични речник рима које карактеришу српску поезију, настао је као резултат ауторовог дугогодишњег проучавања рима како најистакнутијих српских песника, тако и рима, као једног од феномена поетско-стилских поступака песничког израза. Као истакнути стилистичар српског језика, који је у више монографских књига дефинисао сопствену теорију рима и изнео оригиналну методологију њиховог описа, аутор овим речником, поред оригиналних теоријских ставова, презентира славистичкој научној јавности свеобухватни регистар рима српске поезије. Регистар обухвата српску поезију у најширем смислу од, како каже аутор, њених почетака до данашњих дана, сакралну, али и световну, како уметничку, тако и народну, епску и

лирску, укључујући стиховане народне пословице и народне загонетке. Уз терминолошки речник рима под називом *Појмовник рима*, објављен 2001. године, М. Ж. Чаркић овом књигом заокружује своје обимно истраживање стиха у целокупној српској поезији.

Аутор дефинише риму на следећи начин: „Рима као један од типова гласовних понављања у стиху спада у конвенционална (канонска, намерна) гласовна понављања чија регуларност, редослед и законитост употребе зависи од традиције, књижевне епохе, књижевног правца, књижевног рода (жанра), књижевне школе, а исто тако и од самог песника... Познато је да поетски говор има друкчију звуковну (гласовну, фонолошку) структуру него прозни и колоквијални. На најнижем ступњу хијерархије у стиху могу се уочити позиционе и еуфоничке еквивалентности, а њихово пресецање даје риму. У науци о стиху више је пута истицано да је рима понављање које враћа читаоца на претходни текст, оживљавајући у његовој свести сазвучје прве римоване јединице. Рима као елеменат гласовне (фонолошке) супстанције језика пред-

ставља делимично или потпуно подударане у оквиру двеју и више римованих речи. Отуда се рима, у ужем смислу, сматра таквом канонизованом гласовном структуром која истовремено представља и лексичку и гласовну епифору. Другим речима, рима је канонски вид гласовних понављања на клаузулама најмање двају стихова.“ (9–10. стр.)

372

Типолошко одређење рима, засновано на различитим начинима структурирања подударних гласова и њиховог међусобног односа у римованим речима, испољава се у виду четири основна аспекта њихове гласовне структуре која чине: границе рима, место рима у речи, њиховог квантитета и квалитета. Они представљају опште законитости којима се обједињују сви могући процеси успостављања рима у српској поезији. Посебно се бавећи квантитативним и квалитативним аспектом рима, аутор редефинише постојеће типове на основу тога што поред римованог гнезда узима у обзир и све друге еквивалентне гласове који су смештени лево од римованог сагласја у виду потпорних гласова. Поред тога, ауторово оригинално становиште представља то, што се риме у квантитативном погледу дефинишу на основу поновљених гласова (фонема), а не поновљених слогова, у две и више римованих речи. Узимајући у обзир овај фактор аутор издваја једанаест квантитативних модела рима у распону од једнофонемске до једанаестофонемске, карактеристичних за српску поезију. Полазећи од чињенице да квалитет рима, пре свега, зависи од начина дистрибуције

еквивалентних гласова и њиховог међусобног односа у двама римованим речима, аутор према параметру квалитета издваја четири модела: изоморфни, епентетски, метатезни и метатезно-епентетски.

Студиозно истраживање рима у српској поезији изнето у овој књизи обухвата анализу њихове семантичке функције, изражене кроз њихова лексичко-граматичка категоријална значења.

Римаријум српске њезије, поврх тога, својом структуром представља особени фреквенцијски речник, „јер исказује учесталост појављивања римованих парова у оквиру одабраног корпуса од 30 000 парова римованих речи.“ (7. стр.) Ова богата грађа статистички је обрађена и пружа могућности за даља истраживања и тумачења.

На основу свега што је до сада речено произлази да *Римаријум српске њезије*, аутора *проф. др Милосава Ж. Чаркића*, представља јединствено дело у српској славистици, које свеобухватним, студиозним и минуциозним аналитичким поступком обрађује најзначајније фазе у развоју целокупног српског поетског наслеђа. Ова књига доноси методолошки добро постављен темељ за даља интердисциплинарна проучавања српске поезије из перспективе недељивог јединства формалног и семантичког плана, осветљавајући на особен начин српско поетско наслеђе.

Милана Рагић-Дујоњић (Београд)

Za hranice žánrů

Ivo Pospíšil: *Střední Evropa a Slované*. Filozofická fakulta, Masarykova univerzita 2006.

Jiří Gazda – Ivo Pospíšil: *Proměny jazyka a literatury v současných ruských textech*. Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2007.

Jedním z paradoxů současného vědeckého diskursu je ironické zpředmětnění ideálu “panglosie”, svobodného mnohohlasu suverénních kritických soudů bez předběžné apriorní hierarchizace. Představa svobodného přístupu k informacím a jejich interpretacím, existující jako ideál prakticky v celých dějinách evropské civilizace, došla svého naplnění teprve v posledních desetiletích, avšak zároveň s tím vyvstaly nové problémy, vyplývající ze samé podstaty moderního pojetí vědecké činnosti. Prostor odborné komunikace je deformován genetickou vadou, zakotvenou v samotné podstatě vědecké práce. V komunikačním aktu není rovnoměrně zastoupena složka impulsu a recepce a důsledkem je nezřídka míjení vzájemně izolovaných promluv, jež postrádají adresáta. Tato nezamýšlený, leč reálně existující jev je navíc podporován rychlými proměnami prostředí, v němž se odborná debata odehrává. Jejich projevem ve slavistice je změna poměru mezi tradičně chápanými filologickými disciplínami a obory, dříve považovanými z hlediska slavistiky za pomocné. Vývojová tektonika tak stojí proti síle setrvačnosti a důsledkem je narůstající napětí, pociťované v konkrétních projevech jako symptom krize. Nalézt východiska z této situace předpokládá obnovit diskurs v plně šíři toho pojmu, tedy podpořit některé (zejména receptivní) části komunikačního aktu a na tomto základě přizpůsobit cíle a

metody slavistických studií reálným potřebám.

Tímto směrem se ubírá činnost Ústavu slavistiky brněnské Masarykovy univerzity, v jehož čele stojí Ivo Pospíšil. Jeho dvě nové práce, mohou sloužit jako zpráva o metodologickém směřování jeho pracoviště i jako obecnější zamyšlení nad perspektivami oboru.

Ivo Pospíšil nabízí alternativu “panglosii” vzájemně izolovaných hlasů v koncepci integrované žánrové typologie, jež textu přiznává atributy artefaktu zakotveného v reálném čase a prostoru, aniž by eliminovala jeho kvality imanentní estetické struktury. Napětí mezi těmito dvěma dimenzemi je tradičně zdrojem animozit jednotlivých “škol”, avšak předmět studia pojatý s vědomím komplementárnosti obou rovin textu vtahuje do své valenční sféry řadu metodologicky provázaných disciplín (kulturologie, sociolingvistika, psycholingvistika, politologie, kulturní historie) a vytváří podmínky pro plnohodnotný areálový přístup k oboru jako východisko redefinice tradičně chápaného předmětu slavistiky. Nejde tu o “rozpuštění” klasických filologických studií v protežovaných politologických a sociálněvědních disciplínách, nýbrž naopak o vytvoření svorníku, který by funkčně propojil společenské a filologické vědy. Důležitou roli přitom hraje srovnávací typologie uměleckých, publicistických a odborných textů, ale také estetických sys-

373

témů tvořících umělecké směry a proudy (autor v této souvislosti odkazuje k objevené generálně komparatistické práci D. Kšicové Secese. Slovo a tvar z roku 1998).

Charakteristické pro Pospíšilovu metodu je široké pojetí žánrové typologie textů, v níž je třeba pracovat nejen s novými výzvami v rámci kulturně areálového přístupu (varianty ruskojazyčné, resp. běloruskojazyčné estetické komunikace v různých oblastech jejího výskytu), ale také reagovat na vývoj postmodernistické poetiky, jež vyzvedává intertextualitu jako projev relativizace hodnotových kritérií. Jak autor opakovaně svými analýzami dokládá, intertextualitu dnes není možno studovat pouze v dílech tzv. krásné literatury. Za aktuální výzvu pokládá výzkum mechanismu estetického působení věcně relevantních textů (literatura faktu apod.), respektive žánrového prorůstání žánrů tradičně označovaných jako "fiction" a "non fiction". Fenomenologické východisko je v tomto pojetí nikoli nahrazováno, nýbrž doplňováno studiem funkcí. Není náhodou, že metodologická východiska integrované žánrové typologie Ivo Pospíšil shrnul v úvodu publikace, jejímž spoluautorem je člen jeho týmu v brněnském Ústavu slavistiky Jiří Gazda. Do naznačeného pojetí integrálně patří analýza textu z hlediska proměny jeho estetických i apelativních funkcí, již Gazda provádí na materiálu z nejrůznějších stylových vrstev jazyka, od esteticky příznakových textů až po projevy veřejné komunikace (Jazyková situace ruštiny v transformující se Evropě a další navazující studie, in: *Proměny*).

Koncepce integrované žánrové typologie v Pospíšilově pojetí má své výhody i svá úskalí. Výhodou je metodologická otevřenost, jež zabraňuje, aby se metodologie zvrhla v doktrinářství. Tranzitivnost jako imanentní vlastnost interdisciplinarity zajišťuje kromě jiného i flexibilitu v práci s ter-

minologickým instrumentářem. Nevýhodou je nutnost vzdát se jistoty kótovaných souřadnic a vymezovat prostor studia s pomocí více proměnných. Naznačené metodologické východisko lze instruktivně doložit na Pospíšilově práci s pojmem Střední Evropa. "Středoevropanství je definováno proti západoevropanství, resp. německví, avšak také proti jihu a východu; současně však všechny tyto prvky v sobě nutně obsahuje. Sám se tedy skládá z toho, co jako celek neguje, proti čemu vytváří svá centra. Definuje se strukturně přesouváním důrazu na jednotlivé komponenty celku: tu postaví do svého popředí element slovanský proti silicímu pangermanismu, tu se dovolá svého středoevropanství, německví, pražského německví a židovství proti silicímu tlaku slovanského východu, ukazuje, že je sice také slovanský, ale současně nikoli jen slovanský, a když je i slovanský, tedy západoslovanský. Toto přesouvání, neustálé vnitřní přestavování fenoménu středoevropanství je jeho dezintegrujícím, slabým místem. Tato labilita, která působí rozkladně, je však současně jeho stabilitou: to, co není pevné a pevně stanovené, co nemá pevného tvaru teritoriálního, etnického, ideologického, co je pohyblivé a vágní, lze také jen těžko zcela a beze stopy zničit."

Tedy polycentrismus, struktura definovaná prostřednictvím sítě integračně-diferenciačních vztahů. Je to prostor střední Evropy, toto vícejazykové, vícekulturní střetávání, co vede k zrcadlovému obrácení tradičního vědeckého přístupu, a tím k získání výhody z dosavadní nevýhody. Neuchopitelnost, neukotvenost, hodnotová rozkolísanost předmětu pozornosti vybízí k předběžnému definování funkce (účelu) studia, a teprve toto účelové určení vytváří jakési "oko uragánu" s dostředivou silou.

Co je důležité – Ivo Pospíšil nezůstává u teoretické proklamace, ale ukazuje, jak danou

koncepti naplňovat konkrétním obsahem. Ve svých úvahách nad obecnými tendencemi charakteristickými pro nadnárodní celek slovanského kulturního prostoru do analýzy literárních, publicistických a vědeckých textů integruje také další projevy estetického nebo racionálního osvojení skutečnosti, jako je film (Ruská situace a typologie literárních textů, in: *Proměny*) nebo architektura (Středoevropská dimenze a středoevropský osud v konfesionálním románu-dokumentu Oty Filipa Sedmý životopis, in: *Střední Evropa*). V poslední citované studii nalezneme výmluvný příklad středoevropského města, které lze vnímat jako “učebnici” uměleckých směrů a stylů od románských prvků přes gotiku, renesanci, baroko, klasicismus až k stylovým tendencím současnosti, ale zároveň jako kompaktní celek, jako drúzu toho všeho, kde jedno je neoddelitelné od druhého, podobně jako v Kafkových prózách je hrůza neoddelitelná od komična, tedy jako “emblem středoevropanství”.

Naznačená vnitřní rozpornost pojmu Střední Evropa, doložená sérií analytických

sond do literárního (ve smyslu produktů literární tvorby), jazykového i metatextového (teoretického, historického i filozofického) podloží “středoevropského” kulturního substrátu, autora opravňuje vést stejným směrem rovněž úvahy o samotném pojmu národní literatura. Nezpochybňuje přitom statut relativně homogenní, autonomní jednotky, nýbrž její striktní definici vymezenou příslušností k státotvorným (národním) společnostem. Opírá se přitom mimo jiné o pozoruhodný fenomén regionální a lokální kultury, jejíž teoretická a kulturněhistorická reflexe zažívá v poslední době renesanci (Slovenská a česká literatura, globalistická regionalistika a euroregiony, In: *Střední Evropa*).

Dlouhodobá koncepční práce Ivo Pospíšila, přijímaná v mezinárodní slavistické obci s pozorným zájmem, vychází sice z detailní znalosti oboru, ale zároveň inspiruje k úvahám, jejichž horizontem je perspektiva slavistiky jako modelového příkladu vědecké disciplíny nově definující své místo v rychle se měnícím světě.

Milan Pokorný (Brno)

375

Brněnská studie o ruském románu

Pospíšil, I.: *Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti: Od počátků k výhledu do současnosti.* Nadace Universitas. Edice Scientia. Brno 2005.

Kniha Iva Pospíšila *Ruský román znovu navštívený* je dokladem myšlenkové návaznosti na neustále se prohlubující mnohaleté autorovo badatelské úsilí o ruském románu. (např. Ruská románová kronika 1983, Ruský román 1998). Na druhé straně je kniha zaměřena k tématům, která byla autorem již dříve

opracována sborníkovými studiemi a konferenčními diskusemi a v monografickém celku pak tyto izolované sondy vypovídají o širokém románovém kontextu ruské estetiky.

Již ve vstupní studii (Některé obecné genologické aspekty) je zdůrazněna myšlenka,

 2008

že ve světě postmoderní kultury, v němž ambivalentní pluralitní periferní kontexty nepředpokládají status “centra”, může působit genologie jako jistý stabilizující a vyvažující prvek mezi tendencí k normovanosti a tendencí k bezbřehé destrukci, transformaci a uvolnění. Jistě by se tento pohled dal rozšířit na celkový tlak diachronní osy a jejich formálních zřetelů. Tendence k rozšiřování genologického půdorysu se promítá do koncepce integrované žánrové typologie jako oboru spojujícího sociálněvědní hlediska s hledisky filologickými a obecně kulturními. Autorova koncepce “textového prolnutí” zabraňuje, aby zaměření na nadhled “dění v areálu” nemohlo potlačit bádání o tom, co je na literatuře nejzajímavější – tedy zájem o vnímání slovesného artefaktu z hlediska jeho specifické vlastnosti, která ho odlišuje od jiných lidských aktivit.

Úvodní kapitoly směřují především k románovému žánru, a to k románu obecně, speciálně pak k ruskému románu v kontextu románu světového. Tento ústřední genologický problém je vnímán z hlediska jeho vývoje a různých teoretických přístupů. Jsou podány různé pohledy na proměnu typologie a morfologie románu ve vývojové linii žánru. V ruském románu autor zaměřil pozornost na jev, který byl nazván prae-post efekt (nebo prae-post paradox). Na ruském materiálu je prokázáno, že určitý jev je transformován do jistého estetického prostředí jako by nedokonale. Výsledný efekt se potom jeví nejen jako vývojová prefáze, ale také jako postfáze – jako originální estetická inovace. Autor však nejeví zájem pouze o jevy a díla všeobecně známá, ale své pojetí estetických vlivů sleduje na dílech, které obvykle nejsou v centru badatelské pozornosti. Díla stojící jako by na periférii vývojové románové řady mohou diachronní souvislosti nasvítit z poněkud jiného úhlu, než jsou tradiční pohledy. Obecné zákonitosti

proměny uměleckého tvaru jsou mnohdy daleko více zřetelnější právě v dílech zastíněných silným souhvězdím všeobecně uznávaných uměleckých vrcholů. Pospíšilův osobitý úhel pohledu je zřetelný: o to více sympatický je zájem a suverénní vhléd do širokého evropského a světového spektra sekundární literárněvědné rusistické a slavistické produkce.

V Pospíšilově textu však zdaleka nejde jen o periferní jevy, i když je zájem o ně velmi zřetelný. Imponují výklady klíčových děl Puškinových, Gogolových (Mrtvé duše), Dostojevského. Vedle drobných postřehů např. o “vertepovitosti” (loutkovitosti) Gogolových obrazů a jejich odvozenosti z ukrajinské travestijní heroikomiky, jsou podány soustředěné pohledy na místo Puškinova románu, resp. směřování k románu (zejména pak Evžena Oněgina) ve vývoji evropského románu. Vedle zájmu o román 19. stol. Pospíšil věnuje značnou pozornost románu 20. stol. Jeho postřehy a celková interpretace Bitovova Puškinova domu vzbudila zaslouženou pozornost – nejde však jen o výklady, mám na mysli celkové metodologické uchopení Bitovova textu.

Rovněž pak přitahují pozornost pasáže o gotickém románu a jeho souvislosti s psychologickým románem. Výborné jsou postřehy o tendenci ruské prózy k dualitnímu napětí statického, deskriptivního románu a didaktického modelu, a především pak o permanentním konfliktu mezi dramatickými a stacionárními strukturami v ruské literatuře. I když se těmto tendencím autor věnuje od začátku 80. let, do obecného povědomí se nedostaly. Mnohdy by právě tyto závěry o dramatických a stacionárních strukturách vyřešily nadšené, ale nekončící diskuse na mnohých rusistických konferencích. Někdy se zdá, že se čeští rusisté velmi málo navzájem čtou. A je to škoda. Rusistická produkce není zas tak obsáhlá.

Další studie promýšlejí některé hrany díla Dostojevského, Tolstého a Čechova, a v případě 2. pol. 19. stol., pro Pospíšila příznačně, Nikolaje Semjonoviče Leskova.

Nakonec bych chtěl zdůraznit ještě jedno pozitivum Pospíšilova textu, a to jazykovou přesnost a vytríbenost. A všichni víme, že nejde o samozřejmost zase tak běžnou. Snad jen malou ukázkou: *Ruský román završuje toto pnutí ruské literatury mezi poetikou událostí a popisi, mezi démonským usilováním a modelováním a plynutím vesmíru, jehož je člověk součástí. Literatura vyjadřuje obecnější*

rozpor mezi vyhraněností lidského individua, jeho snahou o samostatnost a samotou (známá ruská slova využívají někdejší blahodárné ruské diglosie – „единение“ a „одиночество“ vyjadřují toto pnutí zcela názorně), a touhou začlenit se do širšího biologického, druhového, snad i kosmického těla. S tím úzce souvisí jak tendence kolektivistická, tedy ponechat věci plynout, tak individualistická, modelovací, démonská, tedy věci tvořit, resp. vytvářet si iluzi jejich stvoření tak, aby svět byl pro jedince snesitelnější a smysluplnější. S. 82–83.

Zdeněk Pechal (Olomouc)

377

Urszula Dąmbska-Prokop: Stylistyka i przekłady: Conrad, Orwell, Beckett. Kraków-Kielce: Wyższa Szkoła Umiejętności im. Stanisława Staszica. – 145 s.

Książka Urszuli Dąmbskiej Prokop „podkreśla ważną rolę refleksji nad stylem tłumaczonego tekstu oraz doboru przez tłumacza odpowiednich środków językowych i retorycznych”. Składa się z dwóch części: teoretycznej i analitycznej. Pierwszą z nich tworzą dwa rozdziały: *O stylistyce* i *O tłumaczeniu*. Drugą zaś stanowią analizy fragmentów *The Shadow Line* Josepha Conrada, *Nineteen eighty four* George’a Orwella i *Waiting for Godot* Samuela Becketta, które dotyczą wartości polskich przekładów prozy angielskiej i ich miejsca na styku dwóch, w wypadku Becketta, trzech reprezentowanych kultur. Znamienne są różnice gatunkowe gatunkowe: dzieło Conrada jest powieścią pisaną w pierwszej osobie, Orwellovski 1984 to powieść „antyutopijna”, satyryczna, profetyczna, a *Waiting for Godot* choć jest sztuką teatralną, zawiera monolog Lucky’ego będący w istocie prozą poetycką.

Autorka stawia fundamentalne pytania: Czym zajmuje się stylistyka tekstów literackich dziś? Czy można się zgodzić, że styl jest tylko „narzędziem” ekspresji? Jakie koncepcje dotyczące stylu konkurują ze sobą? A jak można je badać? W jakim stopniu zagadnienia takie interesują tłumacza i w jakiej mierze są mu potrzebne? W jakim stopniu problemy te są ważne dla krytyki przekładu? (s. 7).

Zadanie stylistyki określa się jako „badanie środków, które budują sens tekstu” (s. 17). Za ważne uważa Autorka rozróżnianie stylistyki „semantycznej”, zajmującej się językowymi środkami wyrazu w tekście, i stylistyki „pragmatycznej”, która także bada ekspresję językową, sytuuje ją jednak w szeroko rozumianym kontekście (chodzi tu m. in. o czynniki określające tekst, jego typ oraz gatunek, wiedzę, poglądy czy talent autora, oczekiwania autora od odbiorcy (s. 28). Zarówno Peter Verdonk (autor *Stylistics*

wydanej w Oksfordzie w 2002 roku), jak i F. Calas i R. Charbonneau (*Méthodes du commentaire stylistique* (Paris 2000) opowiadają się za stylistyką pragmatyczną.

378

W interpretacji stylistycznej tekstu poprawne odczytanie umożliwia — zgodnie z poglądem Umberta Eco — rozpoznanie *intentio operis*, czyli rozpoznanie strategii semiotycznej, którą da się zidentyfikować, opierając się na konwencjach stylistycznych, spójności, izotopii. Analiza stylistyczna przekładu — podkreśla Autorka — polega na porównywaniu dwóch dyskursów: „tekstu oryginalnego w sytuacji, w jakiej został on napisany — jeśli da się ją odtworzyć — oraz tekstu przetłumaczonego i jego interpretację, zaproponowaną przez tłumacza, który wprowadza zmiany w obszarze dyskursu ze względu na inną sytuację kulturową” (s. 40). Brzemiennym w skutki dla stylistyki okazało się rozróżnienie tekstu jako wytworu i dyskursu jako „wydarzenia komunikacyjnego”, tj. wypowiedzi osadzonej w konkretnej sytuacji wypowiedziana (s. 25). Odróżnienie tekstu od dyskursu funkcjonuje przede wszystkim w myśli francuskiej, podczas gdy tradycja anglosaska i polska łączy pod nazwą *tekst* dwa sensy: tekstu-produktu i dyskursu zanurzonego w sytuacji wypowiedziana (s. 20).

W odpowiedzi na pytanie *Dlaczego przekład nie jest kopią?* przypomina Autorka trzy rodzaje trudności, z jakimi ma do czynienia tłumacz: 1) różnice językowe, zarówno językowe, jak i konotacyjne, 2) różnice kulturowe (odmienność uniwersum dyskursu, zwłaszcza wiedzy o świecie, a także często innych konwencji tekstu), 3) subiektywne doświadczenie oraz projekt tłumacza, czyli przyjęta przez niego strategia (s. 46). Projekt tłumacza mieści się między dwoma biegunami: udomowieniem i egzotyzacją (tendencją do zachowania obcości), żadna jednak z obydwu strategii nie może całkowicie prowadzić do tłumaczenia jako kopii.

Według krytyki przekładu zaproponowanej przez A. Bermiana pierwszym etapem jest wielokrotna lektura przełożonego tekstu, drugim — lektura oryginału, trzecim — refleksja nad autorem przekładu (kim jest tłumacz, jaka jest jego „pozycja”, jaki jest jego projekt i horyzont tłumaczenia, czyli to, co z jednej strony oddziałuje na tłumacza i ewentualnie ogranicza jego działanie, z drugiej zaś — pozwala mu na otwarcie, na kreatywność, na wykorzystanie własnych możliwości). Ostatni etap to krytyka właściwa, która opiera się na jasności przedstawienia, refleksyjności, dygresyjności i stosowaniu komentarzy (s. 55).

Prof. Dąbska-Prokop konkluduje, że tłumacze przekazali polskim odbiorcom Conrada, Orwella i Becketta według własnego projektu tłumaczenia i własnego horyzontu. Zmiany w sposobie przekazywania intencji dzieła powodują, że polski Conrad jest w „Smudze cienia” bardziej współczujący, Orwell w „Roku 1984” — mniej „szary”, a Beckett w „Czekając na Godota” — mniej bełkotliwy w sposobie wyrażania wszystkiego naraz. Autorka podkreśla: „Nie można jednak nie zauważyć, że tłumacze podjęli jednak próbę przekazania czegoś nowego, czego jeszcze w polskiej literaturze chyba nie było” (s. 140).

Perspektywy badań widzi Autorka w zbadaniu „sprawy przekazywania nie tyle obcości tekstów angielskich, ile raczej stosunku przekładów polskich do Obcego, do refleksji nad angielskim — innym? — sposobem patrzenia na przedstawiane problemy” (s.141). Problematyka taka powinna wkroczyć na teren recepcji literatury angielskiej.

Książka napisana głównie dla studentów filologii jest nieocenioną pomocą w kształceniu nie tylko tłumaczy, jest to bowiem doskonała lekcja interpretacji dzieł literackich, analizy stylistycznej i przekładoznawczej.

Tadeusz Szczerbowski (Kraków)

Czyta 2008

Kwiryna Handke: *Socjologia języka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008, 384 s.

Już trzydzieści lat minęło od wydania książki „Socjologia języka” (Boksański, Piotrowski, Ziółkowski 1977). Tytuł tej publikacji okazał się na tyle nośny, że Kwiryna Handke opatrzyła nim swoją najnowszą pracę. Na tylnej okładce znaleźć można krótką charakterystykę: „Nowy podręcznik poświęcony lingwistycznym i socjologicznym aspektom komunikacji językowej!”. Stwierdzenie to zgodne jest z prawdą. Mylący jednak może się wydać sam tytuł. Przyjęło się bowiem rozróżnienie dwóch bliskich sobie dyscyplin: socjologii języka i socjolingwistyki. Pierwszą z nich traktuje się jako część socjologii, drugą zaś zalicza się do językoznawstwa. W istocie różnica polega na przyjmowaniu odmiennej perspektywy. Okazuje się, że Kwiryna Handke nie przestaje być językoznawcą, choć tytuł książki zdaje się sugerować, że jest socjologiem. Być może tytuł ma zachęcić niefilologów. Temu zdaje się służyć jedenastostronicowy słownik objaśniający terminy, których większość, jeśli nie wszystkie, powinni znać studenci I roku filologii po kursie wstępu do językoznawstwa (już po pierwszym semestrze). Terminy te z pewnością będą mniej znane przez studentów innych kierunków.

W kręgu zainteresowań Autorki są w podręczniku następujące zagadnienia: milczenie w przestrzeni społecznej, język w przestrzeni społecznej, wspólnoty językowe, język familijny, język kobiet i mężczyzn, konserwatyzm i innowacje językowe w przestrzeni społecznej, codzienny język Polaków na przełomie XX i XXI wieku, nazwy własne w przestrzeni społecznej. Kluczowy termin

przestrzeń społeczna definiuje Autorka jako „nieformalny system kulturowy”, który stanowi „obszar działań i zachowań ludzi na określonym miejscu realnej przestrzeni geograficznej i topograficznej” (s. 380). Takie określenie sugeruje marginalizację zagadnienia czasu.

Milczenie to frapujący temat (s. 15–39). Autorka rozróżnia za Jolantą Rokoszewą *milczenie transcendentne* („plan istnienia języka, w którym język jest dodany”) i *znaczące* („milczenie jako komunikowanie czegoś, możliwe do zastąpienia przez mówienie”). Kwiryna Handke wprowadza termin *dwuwarstwowa struktura społecznej komunikacji*: „składa się ona z następujących warstw: a) powierzchniowej, którą stanowi ograniczony komunikat werbalny na jakiś temat, o jakimś przedmiocie, fakcie, zdarzeniu; b) głębokiej, którą stanowi, również ograniczone, ale bez porównania rozleglejsze, milczenie na jakiś temat, o jakimś przedmiocie, fakcie, zdarzeniu; milczenie równoznaczne z niedomówieniem czy przemilczeniem części treści komunikowanej w wypowiedzianym tekście warstwy powierzchniowej” (s. 25). Prościej można — moim zdaniem — ująć to zagadnienie, przeciwstawiając tekstowi podtekst. Przemilczenia niejednokrotnie są wynikiem działania cenzury i autocenzury.

Jednym ze źródeł inspiracji dla rozdziału o języku w przestrzeni społecznej (40–63) jest rozróżnienie miejsca (jako bezpieczeństwa, domu) i przestrzeni (jako wolności, świata). „Towarzyszące tej opozycji wyznaczniki językowe da się sprowadzić do nastę-

379

1) Warto tu podkreślić, że według J. Rokoszewej milczenie to 1) akt illokucyjny, 2) przerwa w mówieniu lub 3) tło w każdej sytuacji językowej) jest zawsze obecne w komunikacji językowej.

pujących: *tu; u mnie, u nas; właśnie w tym miejscu — tam; gdzieś, nie u mnie, nie u nas, u kogoś, daleko*” (s. 63)

Rozdział *Wspólnoty językowe* (s. 64–73) traktuje o grupach ludzi mówiących tym

samym językiem. Przedmiotem uwagi Autorki jest w głównej mierze dialektalne zróżnicowanie polszczyzny. Z pewnością pożyteczne dla studentów jest tabelaryczne zestawienie opozycji słownikowych (s. 70).

380

Kraków

poziomki
ostrężyny
borówki
porzeczki
blawatek
bratek
czerstwy (chleb)
prochy ścierać
płytki

Warszawa

czerwone jagody
jeżyny
czarne jagody
porzeczki
blawatek, chaber
bratek
stary, suchy (chleb)
kurze ścierać
płytki

Poznań

czerwone jagody
jeżyny
czarne jagody
świętojanki
modrak
macoszka
stary, suchy (chleb)
kurze ścierać
miałki

Najbardziej zdają się jednak interesować Kwirynę Handke następujące rodziały o języku familijnym (s. 75–133), języku kobiet i mężczyzn (s. 134–219), a także nazwy własne w przestrzeni społecznej (s. 307–372). Język familijny (rodzinny, domowy) definiuje się jako „podsystem języka potocznego, głównie mówionego, służący komunikacji w kręgu rodzinno-przyjacielsko-sąsiedzkim, który łączy silnie i długotrwałe związki” (s. 376).

Przydatność książki Kwiryny Handkę jako podręcznika akademickiego miałem okazję sprawdzić, prowadząc zajęcia z socjologii języka dla studentów pierwszego roku socjologii. Największe zainteresowanie młodzieży wzbudził rozdział poświęcony stylowi kobiecemu, który Autorka recenzowanej pracy definiuje jako „styl komunikacyjny charakteryzujący kobiety ze średnim wykształceniem, należące głównie do społeczności miejskiej, używany przez nie w kontaktach rodzinnych, zawodowych oraz szerszych społecznych” (s. 381). Już same ograniczenia dotyczące wykształcenia średniego i społeczności miejskiej wzbudziły zastrzeżenia. Kolejny sprzeciw wzbudził materiał egzemplifikacyjny, który się przeko-

naniu studentów socjologii jest przestarzały, to język seniorów, znacznie się różniący od mowy osób dwudziestokilkuletnich. Obecnie i śmieszne są dla nich *bieluśkie asterki*, *długopisik czerwony*, *raporcik*, *pieniążki* (s. 213). Na niepożądaną reakcję naraziłby się cudzoziemiec, np. sławista, który chciałby wprowadzić do swojego słownictwa aktywnego te i wiele innych przykładów, które podaje Kwiryna Handke. Oczywiście granice współczesności zależą od roku urodzenia. Dziś już nawet seniorzy nie uznają Wyspiańskiego (1869–1907) za współczesnego poetę, a za takiego uznawał go jeszcze pod koniec życia Zenon Klemensiewicz (1891–1969). Zrozumiałe zatem jest, że studenci I roku socjologii nie uważają materiał ilustracyjny książki za współczesny.

Największy jednak niedosyt cytelnika budzi to, że recenzowana praca nie ma podsumowania, zakończenia, całościowego spojrzenia na socjologię języka, wskazania na powiązania między różnymi elementami, poruszonymi w poszczególnych rozdziałach. Styl kobiecy to przykład biolektu. Autorka, skupiając uwagę na zróżnicowaniu językowym ze względu na płeć, zdaje się niedo-

strzeżać drugi, nie mniej istotny element, jakim bez wątpienia jest wiek.

Prof. Kwiryna Handke przypomina, że nie można tracić z pola widzenia „indywidualnych preferencji językowych”, gdy „mówimy o zachowaniach typowych i w znacznej mierze rozpowszechnionych”. Pogląd ten ilustruje na przykładzie zdrobnień i wulgaryzmów: „skłonność do nadużywania form zdrobniałych ma tylko część mężczyzn, podobnie jak skłonność do nadużywania wszelkiego rodzaju zgrubień czy wulgaryzmów ma tylko część kobiet” (s. 214). Niestety stwierdzeniu temu, które ma mieć ponadczasowy charakter, nie towarzyszy analiza przyczyn.

Studenci przyznają, że obecnie właściwie jedynym kryterium rozróżniania języka Polek i Polaków jest to, że zdrobnienia charakteryzują mowę kobiet, a wulgaryzmy mają większe przyzwolenie w mowie mężczyzn. Okazuje się jednak, że wspomniane przez

Autorkę „indywidualne preferencje językowe” mogą być wynikiem silnego oddziaływania języka familijnego. Jeden ze studentów socjologii stosuje zdrobnienia, ale tylko, gdy mówi o jedzeniu. Jest to przykład transferu negatywnego, w jego rodzinie najwidoczniej wszyscy mówią o jedzeniu, stosując deminutywa. Z kolei niektóre kobiety mogą posługiwać się wulgaryzmami z różnych powodów: albo w wyniku oddziaływania języka familijnego, albo też chcąc wywołać wrażenie o rozmaitym zabarwieniu (schlebiać czyimś gustom, pokazać siłę za pomocą agresji werbalnej itd.). Wulgaryzmy mogą świadczyć też o ubóstwie słownictwa.

Książka Kwiryny Handke intryguje historycznym materiałem, bardziej lingwistycznym niż socjologicznym podejściem, daje czytelnikom do myślenia, nie pozostawia ich obojętnymi. Kontrowersyjność okazuje się zaletą, zachętą do dyskusji.

Tadeusz Szczerbowski (Kraków)

381

Српско ииџање и србисџика. Зборник радова 1–3 (Приредили: Петар Милосављевић, Момчило Суботић).
– Бачка Паланка: Логос, Ваљево: Књиготворница Логос. – 2007–2008. – 530 стр. + 277 стр. + 337 стр.

Тротомни зборник *Српско ииџање и србисџика* (Реферати и саопштења, 2007, књ.1, 530 стр.; Документи и коментари, 2007, књ.2, 277 стр.; Излагања, закључци и прилози, 2008, књ.3, 337 стр.) објављен је као ванредни тематски број часописа *Србисџика/Serbica*. Посвећен је међународном научном скупу који је под насловом „Српско питање и србистика“ одржан 23. и 24. новембра 2007. године у Новом Саду (у сали Радничког дома и свечаној сали Гим-

назије „Јован Јовановић Змај“). Повод за одржавање Скупа је обележавање десете годишњице Покрета за обнову србистике и оснивања Центра овог покрета у Приштини (1997) и 70 година живота иницијатора Покрета проф. др Петра Милосављевића. Организатори скупа били су Покрет за обнову србистике и Влада Републике Српске Крајине у прогонству. На Скупу је учествовало око 40 филолога, политиколога, историчара, књижевника

и публициста из Србије, Републике Српске, Црне Горе, Русије, Пољске, Енглеске, Аустралије и САД.

Зборник радова 1 и *Зборник радова 2* штампани су 2007. године, и то пре одржавања Скупа. Доцније, публикован је *Зборник радова 3* (2008). Укупан обим штампаног тротомника (три тематске свеске ванредног броја часописа *Србистика/Serbica*) износи 1144 стр. Због ограничености простора у овом раду, приказ овог тротомника дајемо фрагментарно.

1. ЗБОРНИК РАДОВА 1 (2007, 530 стр.) садржи 39 научних и стручних радова, распоређених у пет целина.

1.1. Одељак I (9–241) чине радови махом *историографског* карактера. Реч је о 17 саопштења, у којима доминирају чињенице из старије и/или новије културне и политичке историје Срба. То су ови радови: Иван Коларић, *Свети Сава и српска ренесанса* (9–18); Иљја Числов, *Малое как часть великого* (19–28); Протосинђел Симеон, *Бањска – сведок и чинилац васкрсења* (29–44); Драгиша Бојовић, *Уништавање рукописног књижевног наслеђа и манастирских библиотека на Косову и Метохуји* (45–53); Милорад Јеврић, *Српска Енциклопедија Бриџаника и Косово* (54–69); Љубинко Милосављевић, *Метак на кућном прагу* (70–76); Видан Николић, *Један пример узорне борбе за очување српског језика и националне идентитетске* (77–88); Слободан Јарчевић, *Средњовековни документи о Србима у крајинама* (89–97); Татјана Ракић, *Покрећ Срба католлика и српски покрет у Дубровнику крајем XIX века* (98–115); Никола Жутић, *Ватикан и српски језик и књижевност од XVII до XIX века* (116–149); Момчило Суботић, *Аустро-хрватски геолошки пројекат илирства и југословенства* (150–183); Наталија Масленникова,

Священномученик Варнава Патриарх Сербский. К 70-летию кончины (184–197); Миле Дакић, *Положај и несјајање српског народа у Хрватској* (198–211); Слободан Комазец, *Комплексан јурисдикцијски и сиротински јавни избори у Хрватској* (212–218); Зоран Аврамовић, *Зашило су Срби јурисдикцијски на југословенство* (219–227); Ljubiša Mitrović, *Jezik, identitet i duhovno jedinstvo srpskog naroda u doba globalizacije* (228–235); Душан Бањац, *Род, језик, етнички односи и србистика* (236–241).

1.2. Одељак II (245–366) по својој тематици може се, условно, назвати *лингвистички*. Стога он заслужује нарочиту пажњу и детаљнији приказ.

Лингвистички одељак отвара саопштење Радмила Маројевића *Српски језик међу словенским језицима* (245–254). Аутор истиче да „централно питање науке о српском језику, лингвистичке србистике, јесте питање мјеста српског дијалекта у систему прасловенског језика и питање мјеста српског језика у словенској језичкој породици данас. То је уједно и питање дефиниције српског језика и питање одређења предмета наведене науке“. Маројевић указује на то да „у најавторитативнијим изворима нашега времена овај језик се и погрешно назива и нетачно дефинише“ (стр. 245). Осим тога, Маројевић наглашава: „српски језик (тзв. штокавски), хрватски језик (тзв. чакавски) и словински језик (тзв. кајкавски) са словеначким – генетски се не могу свести на један словенски прајезик нити на један прасловенски дијалекат“ (стр. 246). Своје ставове аутор поткрепљује анализом фонолошког и граматичког система српског језика.

Даље следе два саопштења Милоша Ковачевића, и то: *Српски језик и његове варијанте* (255–262) и *Српски као већин-*

ски и мањински језик у Србији (263–269). У првом реферату се анализира лингвистички статус српскога језика, и показује да он припада полицентричним језицима. Аутор истиче да осим Срба, ујоћредљавају ѿа још и Хрвајѿи, Бошњаѿи (Муслимани) и Црнојорѿи, ѿа он има и хрвајѿску, бошњаѿчку и црнојорѿску варијанѿу, које се неосновано називају језицима (стр. 255). Осим тога, Ковачевић доказује „да је срѿскохрвајѿски језик био само ѿреименовани Вуков срѿски књижевни језик“ (стр. 261). У другом реферату (Срѿски као већински...), Ковачевић доказује да, мимо научне лоѿике и њених криѿтеријума, у Србији данас срѿски књижевни језик има сѿвајѿшус и већинској и мањинској језика, с ѿѿим да се као већински именује срѿским именом, а као мањински хрвајѿским или босанским именом (стр. 263).

Радоје Симић у реферату *Срѿски књижевни језик данас* (270–276) расправља о појму „српски језик“, али овога пута не као научник и истраживач већ као независни грађанин Србије са идеолошких позиција либерализма. Руководећи се етничким критеријумима (и уским национализмом), аутор употребљава карактеристичне изразе: „језичке навике ѿреосѿвалих Срба у Хрватској“, „ѿроблем Срба у бих“, „језичка консолидација Срба“, „за Србе је најбоље решење“, „Хрвајѿима ваља осѿавиѿѿи, и остављено је“, „национални задатак српске науке“, „наша је сѿвар – за делове наѿије који су ... остали ван наше државе“ и сл. По мишљењу сербокроатисте Р. Симића, лингвоним „српски језик“ подразумева нешто крајње ограничено и „сићушно“. То се у реферату јасно види по томе што Симић забринуто апелује на све нас да тај и такав („сићушни“) „српски језик“ морамо, тобоже, „одбранимо од пропасти“ (стр. 271). Још боље се из реферата види шта је крајњи опсег

Симићевог појма „српски језик“ на оним местима где аутор износи своје учење „о варијантама књижевног језика“. Уп: „Али сем тога ми ћемо морати говорити о варијантама књижевног језика. Рекао бих да се варијантским морају и теоријски смеју сматрати тзв. вањске разлике у нашем књижевном језику, оне које се ѿиичу Срба ван домовине. Срби у расејању, које не обухвата само...“ (нагласио А. С.; стр.275). Најзад, идеологија глобалистичког либерализма кулминира у сугестијама које Симић упућује данас свим Србима и свим Хрватима. Уп: „Моје је мишљење – а тим правцем изгледа да иде и језичка консолидација Срба – да је за Србе најбоље решење да се држе срѿскохрвајѿскоја књижевног језика, и да га прихвате у оном обиму, и онако нормативно постављен, како су га употребљавали пре разлаза са Хрватима. Хрвајѿима (а и осѿвалима који излазе из савеза) ваља осѿавиѿѿи, и осѿављено је, да изабѿеру из тога корпуса оно и онолико што и колико одговара њиховим културним потребама и политичким схватањима. Не треба им наравно допустити да се мешају у наше напоре да средимо некако свој књижевни језик и одбранимо ѿа од ѿројасѿѿи“ (нагласио – А. С.; стр. 271).

Напомена. Оваква Симићева изјава, због покушаја да се савремена наука о српском језику натруни идеологијом глобалистичког либерализма, заслужује неодложни коментар, поготову кад такве изјаве упоредимо са научним ставовима потврђених ауторитета у србистици (односно славистици) као што су, рецимо, горе поменути М. Ковачевић и Р. Маројевић, П. Милосављевић и др. Тиме се, дакако, ми уопште не залажемо овде за некакво идеолошко и научно једноумље нити оспоравамо грађанску слободу професору Р. Симићу да он наступа

на научним скуповима и у улози политиканта и у улози ненаучника. Ми смо само против тога да Р. Симић уноси идеологију глобалистичког либерализма у домаћу србистику, односно против тога да Симић у наше име Хрватима и другима „*нешто оставља или не оставља*“ (в. горњи цитат). Стога, закључни део нашег коментара гласи:

Да је којим случајем Р. Симић на међународном научном скупу у Србији наступао као научник и истраживач (а није!), он тада уместо (горе цитираних) својих речи морао би, попут М. Ковачевића, Р. Маројевића, П. Милосављевића и многих других, рећи огољену научну истину: треба у светској јавности учинити све што је у нашој моћи *да се хрватски књижевни језик (чакавски) одбрани од његовог*.

Настављајући даље започети приказ лингвистичких радова, поменимо реферат Н. Рамића *Икавизам у говору Срба на Купресу* (277–282). Аутор говори о икавском говору Срба на Вуковском и Равном пољу, на подручју Купрешке висоравни, доказујући да је тај и такав икавизам „результат *јенейског* развоја једног говора, и то се доказује језичким чињеницама“ (стр. 282).

Биљана Самарцић у раду *Српски језик у Босни и Херцеговини* (283–286) истиче „да српски лингвисти морају бити сложни и стати у одбрану српског језика, који се стрмоглаво распарчава на варијанте, које су се преименовале у посебне језике у Босни и Херцеговини“ (стр. 283). Јелица Стојановић (стр. 287–301) у реферату *Идентификација и стајус српског језика у Црној Гори (некад и сад)* закључује „да простор садашње Црне Горе ... и са дијахроног и са синхроног аспекта представља нераскидиви и саставни дио цјелокупног српског језичког простора“ (стр. 287).

В. Матовић (Никшић) поднео је два реферата у вези са установљењем новог, тзв. црногорског, службеног језика у Црној Гори, показавши бесмисленост, неодрживост таквог насиља над (српским) језиком којим говоре сви грађани Црне Горе. У саопштењу *Разјолаћу се стиједуљак из зајраге* (302–304), Матовић бритким речима и сасвим тачно дефинише тзв. црногорски језик као „име без именованог, празна фасцикла“ (стр. 303). У другом реферату – *Не може се ријека кроз дудук најјерати* (305–310) – Веселин Матовић оставља аутентично историјско сведочанство о пожртвованој борби и страдањима никшићких професора српског језика који су 2. септембра 2004. године изразили свој протест због преименовања српског језика у матерњи – српски, црногорски, бошњачки, хрватски (стр. 305). Без обзира на лична страдања и страдања његове породице, Матовић као истински горостас Српства у Црној Гори наставља своју племениту мисију заглаван у будућност, за коју каже: „Доћи ће вријеме кад ће се име српског језика, са политичког пазаришта и страначких тезги, вратити у простор културе, науке и стваралаштва ... Јер – не може се ријека кроз дудук натјерати, ма какво му име давали. А то што се језик Вуков и Његошев тамо, засад, неће звати својим именом, то не значи да се тиме и свака прича о њему завршава“ (стр. 310).

О тзв. црногорском језику свој реферат *Ојет о „преименовању“ (доименовању, разименовању ...) српског језика у Црној Гори, и још јонечему* поднела је Драга Бојовић (Никшић). Аутор наглашава бесмисленост таквих настојања и упозорава да „у устав Црне Горе уписан је ‘црногорски језик’ као ‘службени језик’ којему обећавају његови нормативисти будућност“ (стр. 327).

С. Јарчевић у реферату *Хрвајтски филолози и српски језик* (328–338) сагледава из историјске перспективе разлоге због којих су „Хрвати одбацили свој језик“. Аутор сматра (цитирајући разне изјаве, па и изјаву хрватског књижевника Мирослава Крлеже) да су Хрвати одавно преузели српски језик, и то зато *да би се Срби књиголици кројилизовали* (стр. 337).

М. Медић у надахнутом реферату *Српски језик у Хрвајтској* (339–343) ставља тачку на „и“ свим расправама о томе којим се језиком говори у новоствореној држави Хрватској (и још неким новим државама из нашег ближег окружења). То је, по мишљењу Медића, увек био и остао један и недељив (српски) језик. Заслуга је Медићева у томе што је он у реферату успео да објасни зашто је „новим и сшарим нацијама које се служе српским језиком“ *штолико „шешко и нејодношљиво да шај језик назову српским“* (стр. 339). О односу језика и књижевности аутор прецизно каже: *на шимер, у Хрвајтској књижевности јеште национална, хрвајтска, а језик је српски, у Аустрији књижевности јеште аустријска, а језик је немачки* (стр. 341). О односу језика и државности (суверенитета) недавно створених државица Медић каже: *„сшварарење нових држава не даје основу да се и српски језик зове шо имену ших држава ... Држава може бити нова и друкчија, али језик не може бити нов и друкчији него што је био ... Он је увек и заувек свуда само српски, без обзира на то у којој се нацији, држави и књижевности шиме говори и пише“* (нагласио А. С.; стр. 342). У завршном делу свог реферата, Медић истиче да „нема научних и језичких разлога да се српски језик у Хрватској зове хрватски. То није ствар науке, него је ствар пуке воље и самовоље хрватских лингвиста, ствар националне преосетљивости, нетрпељивости и одбој-

ности према српском имену. *Нажалост, шо је, исто шако, и сшвар воље и самовоље српских лингвиста*, који су олако препуштали другима оно што није њихово, до дана данашњег“ (истицање је наше – А. С.; стр. 342).

Д. В. Пажђерски (Гдањск, Пољска) у реферату *Латинизација српске ћирилице у шољским електронским књиголозима* (344–354) бави се односом српске ћирилице и српске латинице. Аутор предлаже да се „библиотеке окрену латинизацији која се користи у Србији, која је и у Пољској, до периода 2000–2004, била коришћена“ (стр. 352).

Г. Полетан (Аделејд, Аустралија) у реферату *Језик као жршва шолиничкој договарања* (355–359) разматра питање спреге лингвиста и политичара, односно „полтронско понашање неких наших лингвиста, који не само да имају образа да слушају о таквим глупостима, као што су термини хрватски и бошњачки (сутра можда чак и црногорски) језик, него чак прихватају да се о њима говори као о нечему сасвим нормалном“ (стр. 358). Аутор закључује да је „највећа препрека у борби за Србистику само страх, наших познатих и признатих лингвиста, од неприхватања у међународним академским круговима и критика од стране оних у тим круговима који добро знају шта раде, када *нашрађују свакоша оноша из наше средине ко ради шроштив соисшвенош језика, како шо раде и са шолиничарима: шшо шори за свој народ – шо дољи за њих...*“ (нагласио А. С.; стр. 359).

Тзв. лингвистички одељак из *Зборника радова 1* (2007) затвара реферат *О обнови србистике* (360–366), који је поднео А. Стојановић. Аутор најпре констатује неке неповољне околности за обнову србистике, а затим нуди конкретно решење за превазилажење таквог стања. Тачније,

Стојановић као општи оквир за обнову србистике предлаже „сценариј нагодбе са политичарима“ уз примену постојећих иностраних рецепата. Према том сценарију, овлашћени заступници концепције *Слова о српском језику* (1998) најпре придобијају релевантне политичке кругове (укључујући премијера и председника Србије), а затим покрећу код њих иницијативу за оснивање *Националној државној фонду за србистику* по узору на савремени Путинов модел.

1.3. Одељци III (369–456) и IV (459–516) из *Зборника 1* (2007) разнородни су по својој тематици. Због ограниченог простора, поменућемо само то да су овде своје реферате поднели: Слободан Костић, Тиодор Росић, Душко Певуља, Лидија К. Гаврјушина, Александар-Саша Грандић, Мирко Скакић, Веселин Матовић, Божидар Јововић, Биљана Панић-Бабић, Небојша Кузмановић, Михаил Тир, Љиљана Костић, Бојан Радић, Бора М. Карапанчић, Милан Гленца и Владимир Маричић.

1.4. Одељак V (519–530) садржи само један реферат – *Обнова свесћи о српској језичкој заједници*, који је поднео проф. Петар Милосављевић. Аутор истиче да питање идентитета и интегритета српског језика и српске језичке заједнице данас треба решавати у складу са европским мерилима и вредностима, обновом и развојем србистике. „Српски језик, који је један у лингвистичком смислу, данас се представља као четири језика: као српски, хрватски, бошњачки и црногорски; од једне природне језичке заједнице (тј. заједнице људи који говоре истим језиком), хоће да се направи више језичких заједница. Узалудност тога покушаја указује на немоћ сербокроатистике која је била владајућа филолошка дисциплина у југословенском периоду“ (стр. 519).

У вези са теоријским основама србистичке парадигме, Милосављевић ће рећи и ово: „Европски модел, који у сагледавању српске језичке заједнице треба применити, није нешто ново и непознато. Он је постојао у идејама Вука Караџића, Шафарика и других оновремених славишта [...]. У европској филологији постоје извесна правила о идентитету језика. *Енглески језик је енглески и кад га уједињено предлавају његови грађани различитих народа. Исто правило важи и за шпански, француски, руски и друге језике. Само је у случају српског језика то правило нарушено.* Већ у 19. веку, мимо општеприхваћених правила, Хрвати по осећању и идеологији почели су српски језик да називају хрватским. Данас га и Бошњаци и Црногорци по осећању називају својим именима. Таква пракса не може да опстане јер није у складу са европским мерилима“ (нагласио А. С; стр. 520–521).

Милосављевић у свом реферату посебно указује на „апсурдну ситуацију у погледу језичке историје у Србији“. Ту се каже:

„Званични назив за језик у овој држави је српски. У Српској академији наука и уметности, међутим, академици у Одељењу језика и књижевности одређени су да се задржи српскохрватско име језика у називу Речника српскохрватског књижевног и народног језика који Академија издаје од 1959. године. *Нема одговорног пројекта ни у Академији ни у државним органима коме што се у Хрватској српски језик зове хрватским.* Овим именом се у Србији назива и језик овдашњих римокатолика српског матерњег језика. *Пређућно или јасно се прихватило и назив бошњачки језик за Србе муслимане у Босни и Херцеговини али и у Рашкој области у Србији. Одбор за стандардизацију српског језика при Академији прихватио*

је сјаав да се исти језик може звати и српски, и хрватски, и бошњачки, а из истој Одбора долазе иницијативе да се језик у Србији преименује у бошњачко-хрватско-српски језик. Овде се, дакле, и даље сироводи Ситарчевић-Јајићева полијтика негирања идентитета српског језика“ (нагласио А. С; стр. 527).

Свој реферат Милосављевић завршава изношењем концепције обнове свести о српској језичкој заједници (у шест тачака) са сјановишћом европске филологије (стр. 528–530). Ево неких извода.

Тачка 1. „Неоснован је став да су два народа, Срби и Хрвати, створили исти језик, а остали посебни народи. Још мање је одржив став да су четири народа (Срби, Хрвати, Црногорци и Муслимани односно Бошњаци) били историјски творци једног језика. Неоснована је такође оријентација да се од једног језика такође одједном прогласе четири језика. За европска мерила све су то преседани“ (стр. 528).

Тачка 2. „За науку није спорно да се штокавска језичка заједница разликује од чакавске и кајкавске. Спорно је што се све три заједнице проглашавају за хрватске. То би значило да српске језичке заједнице нема“ (стр. 528).

Тачка 3. „Са европских становишта неприхватљива је концепција по којој се народи идентификују на основу вере, а не на основу језика. Промена вере, по европским стандардима, не може довести до промене и преименовања језика. Данас се у Босни и Херцеговини изразом бошњачки језик означава име језика босанскохерцеговачких муслимана; назив српски језик остављен је босанскохерцеговачким православцима, а босанскохерцеговачким римокатолицима одређен је назив хрватски језик. Тако се не поступа нигде у Европи“ (стр. 528).

Тачка 4. „Међу највеће преседане спада и став да Срби морају да буду само православци, односно да не могу да буду римокатолици, муслимани или припадници других вероисповести. Ускраћујући Србима римокатолицима њихово национално име, које им припада по роду и језику, а ради задовољења хрватских сепаратних интереса и територијалних претензија, Римокатоличка црква је престала да буде универзална или католичанска. Претварајући све Србе исламске вероисповести у посебан народ, бошњачки, Исламска верска заједница је пошла за примером Римокатоличке цркве и такође је прекршила принцип своје универзалности и на злокобан начин осветлила појаву свога ширења у Европи“ (стр. 528).

Тачка 5. „Именоване језика према називу држава такође није у складу са европским стандардима. Према томе ни тзв. црногорски језик не може претендовати да буде уписан у лингвистичку карту Европе. На тој карти не постоји ни аустријски, ни швајцарски, ни белгијски језик; не треба да постоји ни црногорски. Не може постојати ни босански језик, јер је тај језик исти са српским, било ко да њиме говори овде или у свету. Не може се произвољно тврдити ни да Хрвати и Срби у данашњој Хрватској имају одувек исти језик. Хрвати и Срби у данашњој Хрватској имају своје посебне народне језике; али се Хрвати и Срби већ деценијама користе истим српским књижевним језиком. Хрватски стручњаци су српском књижевном језику дали извесна обележја стандардне употребе. Али и поред тога, нема основе за то да се српски народни и књижевни језик назива хрватским“ (нагласио А. С; стр. 529).

Тачка 6. „Ништаван је покушај са хрватске стране да се латиница, коју је реформисао Вук Караџић превасходно

за Србе римокатолике, и која је данас у употреби и код Срба и код Хрвата и код свих у оквиру српске језичке заједнице, региструје у неким међународним институцијама као хрватско писмо. Научно је отклоњена заблуда да је ову латиницу створио Људевит Гај. Он је, преузимајући српски језик као књижевни и за Хрвате, преузео од Вука и његову реформисану латиницу, а своју латиницу, коју је он прилагођавао хрватском језику, одбацио је“ (стр. 529).

У закључку, Милосављевић наглашава и ово: „Да је пуно тога у националној и језичкој политици на подручју српске језичке заједнице у прошлости било и остало погрешно и лажно, већ је откривено и доказано. Има много тога да се исправља на делу, и у свести и у књигама. *Изворна србистика, као једна од најранијих дисциплина у области славистике, али и европске филологије, тек треба да се врати у животи, односно у научне и просветне системе. А то значи да тек развијена и јака србистика може да се избори за прави статус српског језика и слободан живот српске језичке заједнице. Тој оријентацији треба да подреде своје деловање и српске националне институције*“ (нагласио А. С; стр. 529).

2. ЗБОРНИК РАДОВА 2 (Српско питање и србистика. Документи и коментари, 2007, 277 стр.) садржи избор важнијих докумената који говоре о програмским циљевима и деловању *Покрета за обнову србистике* или се тичу историје српског језика током више од једног и по века, и питања очувања његовог идентитета и интегритета као и идентитета и интегритета српског народа.

Три су крупна одељка у *Зборнику радова 2*, и то: 1) *О покрету за обнову Србистике* (8–90); 2) *О идентитету срп-*

ског језика (92–207); 3) *О идентитету српског народа* (210–277).

Сврха објављивања старих докумената је, како се истиче у Предговору уз *Зборник радова 2*, „у томе да се нађу на једном месту и учине приступачним они текстови који су у досадашњој сербистичкој филологији били погрешно интерпретирани или су били потискани те да се они коментаришу са становишта србистичке научне парадигме“ (стр. 4). Стога се упоредо са старим документима објављују, као коментари, и новији текстови научника србистичке оријентације. Новим интерпретацијама одбацују се ранији кривотворени ставови као што је, на пример, „онај да је Вук Стефановић Караџић творац српскохрватског језичког јединства и да је наш језик колико српски толико и хрватски или да је латинично писмо, којим се и данас служи српски језик, некаква хрватска „гајица“, а не дело српских граматолога и традиционалан део српске писмености“ (стр. 4).

Документима се потврђује укорененост схватања у српској традицији да је језик основни чинилац етничког идентитета, а не државност нити верска припадност. Осим тога, „показује се и то да непринципијелна филолошка доктрина, која *српском језику намеће друга имена, оставља у перспективи Србе без српског језика* [...] Уништавањем и прогонима становништва, отимањем територија, распарчавањем народа, не може се спречити обнављање научне свести о идентитету и интегритету српског језика, српске књижевности и о етничком пореклу и језичком заједништву популације која говори српским језиком“ (нагласио А. С; Предговор, стр. 4).

Без намере да овде препричавамо садржај објављених докумената, поме-

нимо само то да су се у *Зборнику радова 2*, на једном месту, нашли документи као *Платформа Покреџа за обнову србистике; Мемоар о србском језику, србској књижевности и србској саборности; Србистика умесно сердокроаистике; чувена платформа Слово о србском језику; Библиографија радова Пеџра Милосављевића и др.* Ту су и *Тумачења дечкој Књижевној договора* (П. Ивић, Бр. Брборић, Н. Жутић, П. Милосављевић, К. Коларовић-Дармановић), и *Новосадски договор (Закључци)*, и *Декларација о називу и њоложају хрвајској књижевној језика, и Крлежа о језику, и Саошћенење Мајице србске о Речнику*, и чувени документ *О језику на Друјом конјресу србских инћилекћуалаца* (реферат П. Ивића, излагања Р. Маројевића, Бр. Поповића, С. Реметића, С. Стијовића, Ж. Ружића и Т. Росића), и надалеко познат чланак Зоре Латиновић *Академик И. Клајн, љредседник Одбора за сћандардизацију србској језика, Само се Шешељ љрави да не разуме.* „Саветовао бих политичарима да јединствено прихвате *Б/Х/С* (бошњачки/хрватски/српски), са три назива“; ту је и *Државно љраво Крајине*, и чувени *Меморандум о Рейублицы Србској Крајини* (у Прилогу је географска карта територије Републике Српске Крајине, као и дијалектолошка карта штокавског наречја).

3. *ЗБОРНИК РАДОВА 3* (Српско питање и србистика. Излагања, закључци и прилози, 2008, 337 стр.) садржи на самом почетку *Блајослов владице Иринеја* (стр. 9). Затим следи *Одељак 1* (Излагања, стр. 13–132), а у оквиру тога *Поздравна слова* (С. Костић, М. Буха, И. Числов, В. Маричић, Писмо протосинћела Симеона, Телеграм Емила Хорака), *Уводна излагања* (П. Милосављевић, Р. Маројевић, М. Суботић, М. Медић), *Реферати и саошћенења* (осам касније

пристиглих радова – Г. Добрашиновић, П. Јашовић, Б. Гаврилов-Болић, Ђ. Стојичић, З. Павловић, С. Алексић, В. Перић и М. Ковачевић). Ту се посебно истиче научни чланак проф. Милоша Ковачевића *Иденћићей србској језика у ојлегалу лнћивисћике и љолићике* (111–123). Најзад, ту су и *Завршне речи* (П. Милосављевић и Владика Иринеј).

Из завршне речи Петра Милосављевића са одржаног Скупа, из саопштења *Србистика још није љобедила* (124–126), износимо поједине акценте. Уп.:

„Јуче на нашем Скупу било је речено да је србистика већ победила. То је било лепо чути. Али, та се оцена, ипак, не може прихватити као сасвим тачна. Да је србистика већ победила, на овом Скупу било би више учесника са Филозофског факултета у Новом Саду ... [...] У овом *ћраду*, који се понекад назива и Српском Атином, постоје катедре за многе националне филологије: за англистику, германистику, романистику, славистику, за хунгарологију, словакистику, румунистику, русистику, али *још не љосћоји Каћегра за србистичу, нићи љосћоје наћовешћјаји* да се таква Катедра створи. Међу учесницима Скупа Српско питање и србистика само је један човек са Филозофског факултета у Новом Саду: др Михал Тир који има и реферат о Шафарику ... На жалост, *на овом Скују не љрисусћивују љредсћавници Мајице србске, нићи Србске академије наука и умейности. У овим љавним србским националним инсћићуцијама још увек влада сердокроаистичука; у њима се мисли и дела у складу са љом дисциплином. Ове усћанове ићноршшу србистичу. Србистичу као научну дисциплину још не љризнаје ни образовни сисћем у Србији; не љризнају је ни медији.* И одсуство са те стране је данас уочљиво“ (нагласио А. С.; стр. 125).

Најзад, Милосављевић у вези са србистиком наводи и црнохуморну чињеницу: „ако у Пољској постоји седам катедара за србистуку, а у Србији нема ниједне која се тако зове, онда ту нешто није нормално. И зато то ненормално треба исправити“ (нагласио А. С.; стр. 126).

3.1. Посебан (а можда и најважнији) одељак у *Зборнику радова 3 чине Закључци новосадског научног скупа Српско ишћиање и србистика* (135–155), који су објављени ћирилицом и латиницом (у екавској, ијекавској и икавској изговорној варијанти на оба писма). Наводимо поједине делове из тих Закључака.

Из уводног дела *Закључака* наводимо: „Скуп су организовали Покрет за обнову србистике и Влада Републике Српске Крајине у прогонству. Чињеницу да је једна влада подржала Покрет за обнову србистике учесници Скупа позитивно оцењују. Истовремено, учесници Скупа изражавају незадовољство што Влада Републике Србије финансијски и морално подржава постојање сербокроатистике, квазидисциплине која је у XX веку нанела огромне штете српском народу“ (Закључци, стр. 135).

У *Закључцима* читамо поднаслов *Српско ишћиање и србистика* и цитирамо одговарајући текст у целини:

„Полазећи од става да се у решавању српског питања морају поштовати ставови и норме који важе за све европске народе, учесници Скупа су закључили следеће.

1. У српским земљама институционално се мора обновити србистика као дисциплина која се бави српским темама. Србистика треба да има исти статус као и друге националне филологије.

2. Прихвата се основно полазиште које је било у предјугословенском периоду: српски народ је мултиконфесиона-

лан, као што су мултиконфесионални и други народи.

3. У складу с принципом, који важи за европске националне филологије, по коме се народи разликују по језицима које су створили и којим говоре, Срби су објективно (Срби по себи) они који говоре српским језиком као матерњим, и чији су преци говорили тим језиком. Субјективно се као Срби не морају изјашњавати и сви који су по пореклу и језику објективно Срби. И о једном и о другом аспекту мора се водити рачуна при решавању српског питања“ (Закључци, стр. 135).

Закључци са Скупа о централном појму *Српски језик* формулисани су у пет тачака, и преносимо их у целини (сва наглашавања *курзивом* у тексту цитата су наша – А. С.):

1. Југословенски период и дуга превласт идеја сербокроатистике нису променили природу и карактер српског језика. Они су само довели до погрешног третирања и до преименовања тога језика. Учесници Скупа још једном потврђују *да је српски језик ишћи онај језик који се, у другој терминологији, карактерисао као ишћокавско наречје*. Учесници Скупа зато одбацују свако распарчавање и негирање српског језика које се обављало под именима српскохрватски језик, хрваткосрпски језик, хрватски или српски језик, бошњачки/босански језик, црногорски језик, буњевачки језик. Треба поштовати став, прихваћен у свету, *да један језик ишћеда да има једно национално име*.

2. Учесници Скупа *одбацују* став – наметнут у периоду југословенства и владавине сербокроатистике а потврђен на Новосадском договору (1954) – *да Срби и Хрваишћи имају један народни језик. У српски народни језик никада није сјадало чакавско и кајкавско наречје*.

3. На сва три изговора српског народног језика – екавском, ијекавском и икавском – изграђиван је, и у принципу се може изграђивати, српски књижевни језик. *Историјски се српски књижевни језик изградио на две његове изворне варијанте, ијекавској и екавској. Обе ове варијанте темеље се на српском народном језику.*

4. Хрвати су у XIX веку *најустили свој народни језик* и за свој књижевни језик прихватили су ијекавску варијанту српског језика. *То није изузетан нешто чест случај у светским размерама.* Многи се народи, на пример, служе енглеским, шпанским, француским. Али тим језицима *нису дали своја национална имена. Само су Хрвати намећули став да је стирани језик, српски језик, који су преузели, иакође хрватски.* Такав став је научно неодржив. *Нико не треба да забрањује Хрватима да се служе српским језиком, али се при том не сме заборавити чињеница да је иај језик изворно српски, а мора бити и њо имену српски.*

5. И језичке стандардизације су изграђиване на основама српског народног и књижевног језика. Најпознатија је она коју је створио Вук Караџић под насловом Главна правила за јужно наречје. Крајем XIX века хрватски филолог Иван Броз, кајкавац, направио је, по одлуци Хрватског сабора, Хрватски правопис (1891) на корпусу дела Вука Караџића и Ђура Даничића, уз поштовање Вукових Главних правила. Овај правопис је кодификовао само једну од варијанти српског књижевног језика, ијекавску варијанту, и *проласио је хрватским језиком.* У једнотомном речнику Ивана Броза и Фрање Ивековића, који је рађен на корпусу дела Вука Караџића, Ђура Даничића, Његоша и Милана Ђ. Милићевића, *српски језик је представљен њод неаутентичним називом*

Рјечник *хрватског језика. Али и поред њога језик у овој књизи, објављеној 1901, је српски (и, наравно, само српски).* На оваквој пракси преименовања српског језика вршене су и касније *стандардизације српског језика у Хрватској.* Али оне не дају основа да се српски језик преименује у „хрватски језик“. То могу да буду само *хрватске стандардизације српског народног и књижевног језика*“ (Закључци, стр. 135–136).

Даље у *Закључцима* са Скупа следе (мада се ми због ограниченог простора у овом раду нећемо на томе задржавати) формулације о појмовима „српска језичко-етничка заједница“, „српска књижевност“, „српско писмо“ и „Оцена Скупа и обавезе његових организатора“ (стр. 137–138), о чему се заинтересовани читаоци могу и сами обавестити. Затим долазе фотографије са одржаног Скупа (стр. 156–167).

3.2. После *Закључака* долази крупан одељак *Прилози*, где се посебно издваја рубрика *Реаговања* (171–211). У тој рубрици своје радове су објавили ови аутори: Р. Маројевић, *На Дрини екавица или Скерлић њоново међу нама* (171–182); М. Ковачевић, *Лингвистички аспекти Дејтонског споразума* (183–190); Љ. Костић, *Обновитељ српског филолошког програма и србистике* (191–195); М. Живановић, *Омаж професору (Зборник о Пејру Милосављевићу)* – стр. 196–197; Т. Росић, *Обнова србистике* (198–199); М. Ковачевић, *Полијинкина „културна“ њолијика* (200–202); М. Ненин, *ПМ – српској омладини* (203–205); П. Милосављевић, *Поводом њекста „ПМ – српској омладини“* (206–207); И. Числов, *Славистика и србистика у Русији (интервју)* – стр. 208–211.

Након рубрике *Реаговања*, следи посебан одељак *Критички осврти (прикази)*, односно избор критичких осврта на неке

од књига које су протекле деценије својом појавом обележиле програмску оријентацију Покрета за обнову србистике (212–292). Такође се доноси, у оделитој рубрици (293–337), *селективна библиографија* појединих аутора (Р. Симић, Р. Маројевић, М. Ковачевић, Ј. Стојановић и А. Стојановић), „ревностних у обнови српске националне филологије“.

392

4. Резимирајући наш кратки приказ и оцењујући допринос одржаног међународног научног Скупа, као и значај научних радова и докумената објављених у ванредним бројевима часописа *Србистика/Serbica*, односно у тротомном зборнику *Српско питање и србистика* (Реферати и саопштења, 2007, књ.1, 530 стр.; Документи и коментари, 2007, књ. 2, 277 стр.; Излагања, закључци и прилози, 2008, књ.3, 337 стр.), можемо рећи следеће.

1. Учесници Скупа из Србије, Републике Српске, Црне Горе, Русије, Пољске, Енглеске, Аустралије и САД потврдили су научни и лингвополитички став о томе да се у српским земљама србистика мора институционално обновити као дисциплина која се бави српским темама, уз то да она треба да има исти статус као и друге националне филологије.

2. Једнодушан закључак свих учесника на међународном Скупу је тај да се „српска језичко-етничка заједница“ не поклапа са Србијом. Тачније, та заједница се протеже свугде где се српски говори.

3. О томе шта појам „српски језик“ обухвата и шта не обухвата језгровито је саопштено у *Закључцима* (у пет тачака, стр.135–136), који су у потпуном сагласју са лингвополитичком концепцијом *Слова о српском језику* (1998).

4. У целини узевши (са изузетком дисонантних тонова из реферата Радоја Симића), научни скуп *Српско питање и србистика* је потврдио, додатно афирмисао и дефинитивно учврстио учење о српском језику засновано на филолошкој концепцији *Слова о српском језику* (1998).

5. Научне истине, стручни резултати, богата архивска грађа и остали материјали са међународног скупа „Српско питање и србистика“, упућени јавности, али и институцијама и истакнутим појединцима, и, објављени на једном месту – у капиталном тротомном Зборнику (1144 стр.) – представљају савремену хрестоматију србистике и Српства.

Андреј Стојановић (Београд)

Мирослав Топић, Петар Буњак: Фолклор и превод. Оиледи о рецејцији српској народној њеснишћива у њољској књижевностии. Филолошки факултет, Београд, 2007, 241 стр., ISBN 978-86-86419-37-8

Књига која је пред нама резултат је заједничког рада двојице аутора на два научноистраживачка пројекта и бави се темом

превођења српске народне поезије на пољски, њене рецејције у пољској књижевности са прегледом личности пољских

 Stika 2008

преводилаца и њихове ангажованости на том пољу током једног и по века.

Састоји се из две тематски јединствене целине – *Српска народна њоезија у њоковима њољске књижевности и Преводи, ѡреводиоци*. Први део доноси четири студије: *Пољске метаморфозе двеју српских народних ѡесама* (9–32), „Сонетизација“ фолклора (О неким ѡљским ѡреводима српских народних ѡесама) (39–63), *О сѡрофици у ѡљским ѡреводима српске народне лирике* (66–96) и *Метрички и ѡематски конјексти „Баладе“ Чеслава Милоша* (95–123). У другом делу су три студије: *Авјуси Бјеловски и српска народна ѡоезија* (129–155), *Ејика и ејика: Пољски ѡреводи Вишњићевих усѡаничких ѡесама* (156–194) и *Српске шаљиве народне ѡесме у ѡреводима Ане Камјењске* (195–213). Следи резиме књиге на пољском, руском и енглеском језику (215–229), *Преводи циѡаѡа* (231–233) и *Реѡисѡар имена* (235–239).

Ауторима је циљ да сагледају улогу нашег фолклорног наслеђа у токовима пољске књижевности, као и метрички аспект превођења српске народне поезије на пољски језик.

У првој студији *Пољске метаморфозе двеју српских народних ѡесама* аутори анализирају три пољске народне песме из збирке Оскара Колберга и њихову везу са двама лирским песмама из Вукове збирке – *Три највеће ѡује* и *Клетва девојачка*. Налазе да су блиске како на тематско-мотивском плану, тако и на нивоу формула и кључних речи. У студији уводе и објашњавају термин *рефокализација ѡсредсѡвом књижевној ѡревода*¹. Уз ову

студију, следи и *Додатак*, у којем су анализирани песме дате у целини.

Друга по реду студија, „Сонетизација“ фолклора (О неким ѡљским ѡреводима српских народних ѡесама) бави се темом превођења српске народне поезије на пољски. Аутори истичу да се тој често обрађиваној теми ретко прилазило са *метричкој асѡекѡа*. Они желе да овим огледом и наредним радовима попуне ту празнину. Најпре објашњавају метрички аспект, а затим се баве проблемом превода српског несиметричног десетерца, као и адаптацијом тог стиха у пољским преводима. Аутори дају преглед превода тројице пољских песника Августа Бјеловског, Едмунда Бојановског и Јузефа Бохдана Залеског. Пољски песници су српским песмама давали сонетну форму у својим преводима. Закључак је да је препород сонетне форме имао великог одјека у пољском романтизму, па се то одразило и на књижевну рецепцију страног песništва (63).

У поглављу *О сѡрофици у ѡљским ѡреводима српске народне лирике* аутори настављају истраживање адаптације превода српске поезије, започето у два раније објављеним студијама. Поглавље су посветили проучавању укупног корпуса старијих пољских превода српске народне лирске поезије који су настали у епоси романтизма, и то „са становишта ангажоване строфике“ (67). Овом студијом су желели да покажу на примерима појединачна преводачка решења, да превод упореде са српским изворником, како би се видео начин уклапања срп-

1) Деси се да се публикувано дело усмене књижевности поново враћа у усмену форму и повратно делује на усмено стваралаштво те средине. Овде је случај да тај процес обухвата две различите националне средине. Овај феномен аутори дефинишу као паралелан, синхрон процес адопције страног фолклора преко публикуваног превода и „рециклаже“ тог превода у духу националне фолклорне традиције (31).

ске народне поезије у пољску песничку традицију, као и да допринесу расветљавању једног поетичког проблема – „неједнозначног односа преводиоца-песника према фолклору страног а генетски сродног народа“ (91).

Тако су закључили да српска поезија, иако неримована и астрофична, има „развијену палету еуфонијских средстава“ (92), а зна бити и строфична². Сам превод је одиграо улогу *йоейичкоі индикайора* – изворни фолклорни материјал књижевности из које је позајмљен, прераста у ново литерарно дело књижевности у којој је прихваћен. На основу прегледане грађе, утврдили су шта је српска народна песма унела у пољско песништво – половином XIX века ушла је неримована строфа од три и пет стихова, као и неримована, односно спорадично римована строфа од седам стихова.

Метрички и тематски контексти „Баладе“ Чеслава Милоша је оглед о антологијској песми пољског нобеловца Милоша. Аутори желе, између осталог, да утврде место ове песме у пољској народној и уметничкој традицији, као и да укажу на њене сличности са поезијом Тадеуша Гајција, младог песника пољског покрета отпора, који је погинуо у Варшавском устанку 1944. године.

Тематски оквир овог дела је баладично приповедање о Мајци³ и мртвом сину. Мајка се обраћа мртвом сину и то обраћање остаје на монолошком нивоу.

Метрика *Баладе* је извор за разноврсна истраживања, јер обилује различитим метричким моделима. Аутори детаљно анализирају стих овог дела и анализу поткрепљују табелама. Стих *Баладе* је *несиметрични десетерац*, који се јавља спорадично и у ранијим Милошевим песмама. Затим аутори наводе мноштво фолклорних мотива општесловенског карактера⁴. Потом указују и на сродност *Баладе* са Гајцијевим стваралаштвом у области строфике – песма се састоји од октава (којом се служи и Гајције), оба користе силабички стих, а заједнички су им и неки мотиви.

Аутори говоре и о сродности *Баладе* са неким српским народним песмама. Издвајају песму *Смрти мајке Јујовића*. Њу са *Баладом* повезује жанр, потом узрок трагедије – велика, пресудна битка (Косовски бој и Варшавски устанак), обе мајке су изгубиле децу због узвишених патриотских идеала, обе тугују на сличан начин. „Оно што, без обзира на различит исход у двама песмама (мајка Јујовића умире од туге, Гајцијева Мајка наставља да живи са својим болом), суштински зближава две мајке јесте истоветна *трајична ситуација обеју јунакиња*“ (122).

У *Балади* се, поред метричког и тематског контекста, скреће пажња и на друге везе ове песме и српских народних песама – подударност мотива, као и на општесловенске фолклорне формуле. Присуство фолклорних формула има семан-

- 2) Песници-преводиоци су имали различит однос према еуфонији и строфици оригинала. И иначе, код предромантичара и романтичара изворни, пучки текст уређивањем еуфоније и строфике прерастао је у „артефакт рафиниране књижевне уметности“ (92). Романтичарски песници су користили усмено предање и на његовој основи градили оригинално уметничко дело.
- 3) Та Мајка, иако општи лик, у ствари је мати песника Гајција. Она је конотирала са ликом опште, збирне мајке читаве генерације рођене двадесетих година XIX века, стасале за време окупације.
- 4) Један од њих је рефлексја да успомену на умрлога највише чува мајка, а најмање љуба.

тичку функцију „архитипизације“, те би у том светлу „требало посматрати и могуће интертекстуалне сигнале неких српских фолклорних конкретизација (Смрти мајке Јујовића)“ (123). Интертекстуалност Баладе је богата, а то говори о поливалентности текста – укрштају се традиција и савремено, што се посебно види из метричког лика дела.

Други део књиге који носи наслов *Преводи, њреводиоци* посвећен је пољским песницима који су се бавили преводом стране поезије на пољски језик. У првом огледу *Авјусиј Бјеловски и српска народна њоезија* аутори су посветили пажњу Бјеловском, који је први почео да преводи српске народне песме користећи несиметрични десетерац (4 + 6). Присуство десетерца у Бјеловсковим преводима они тумаче његовом романтичарском, значајно мотивисаним фолклором (украјинско-пољским).

Ејика и ејика: Пољски њреводи Вишњићевих усјаничких њесама је поглавље о четири преведене песме из циклуса песама о Првом српском устанку, које је испевао Ф. Вишњић – две варијанте песме о Мишарском боју (старија

и млађа), *Почетњак дуне њројив дахија и Кнез Иван Кнежевић*. Аутори детаљно анализирају преводе. Однос *ејика – ејика* у наслову указује на чињеницу да је без етичке стране тешко могуће разумевање наше устаничке епике.

Последње поглавље у књизи је *Српске шаљиве народне њесме у њреводима Ане Камјењске*. Аутори анализирају неколико превода шаљивих песама и закључују да је Камјењска преводилац изузетне интуиције, занимљивих, оригиналних решења и да заузима значајно место међу пољским преводиоцима ХХ века.

Огледи су допуњени вињетама из пољских књижевних часописа тридесетих и четрдесетих година ХХ века у којима су објављивани преводи српских народних песама.

У књизи је сагледан утицај српске народне поезије на пољску, као и улога српског фолклорног наслеђа у обогаћивању пољске књижевности. На крају, може се истаћи драгоцен допринос ових огледа осветљавању веза између српске и пољске књижевности и културе.

Најшаша Марковић (Београд)